

The Effect of Different Aspects of Religious Belief on the Elementary Teachers' Happiness in the Working Environment

تأثیر ابعاد باورهای مذهبی بر شادی معلمان ابتدایی در محیط کار

Fatemeh. Bahri Najafi. M.A.

in History of Philosophy of Education, Islamic Azad University of Isfahan (Khorasgan), Iran

Sayed Ebrahim. Mirshahjafari. Ph.D.

Academic member, University of Isfahan, Isfahan, Iran

فاطمه بحری نجفی
کارشناس ارشد تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش
سید ابراهیم میرشاه جعفری*
عضو هیأت علمی دانشگاه اصفهان

Abstract

This study was aimed to investigate the effect of various aspects of religious belief including rituals, emotional and consequential aspects on the happiness of elementary teachers in the working environment. This was a descriptive correlational study. The population under study consisted of 690 teachers in district 2 of the Ministry of Education and Training of Isfahan. From among them, 250 teachers through random stratified sampling were selected. The instruments were the Religion Assessment questionnaire (by Serajzadeh, 1998) taken from Stark and Glark measuring four dimensions (beliefs, rituals, emotional and consequential aspects) and the Oxford Happiness questionnaire (by Argyle, 1990). Data were analyzed through Pearson correlation coefficient and stepwise regression analysis. It was found that the relationship between ritual and consequential aspects with happiness was significant. ($P < 0.001$)

Keywords: religious beliefs, happiness, elementary teachers, working environment.

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی تأثیر ابعاد مختلف باورهای مذهبی (بعد اعتقادی، بعد مناسکی، بعد عاطفی، بعد پیامدی) بر میزان شادی معلمان ابتدایی در محیط کار انجام شد. این مطالعه از نوع پژوهش توصیفی همبستگی بود. جامعه آماری آن را معلمان مقطع ابتدایی ناحیه دو آموزش و پرورش شهر اصفهان به تعداد ۶۹۰ نفر تشکیل می‌دادند. با روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای ۲۵۰ معلم انتخاب شدند. ابزارهای مورد استفاده در پژوهش، پرسشنامه سنجۀ دینداری بر مبنای الگوی گلارک و استارک (به نقل از سراج‌زاده، ۱۳۷۷) با ۲۶ پرسش که چهار بعد (اعتقادی، مناسکی، عاطفی و پیامدی) را می‌سنجد و پرسشنامه شادی اکسفورد (ارگایل و لو، ۱۹۹۰) با ۲۹ پرسش چهار گزینه‌ای بوده است. داده‌های حاصل از پرسشنامه‌های پژوهش از طریق ضریب همبستگی پیرسون و تحلیل رگرسیون گام به گام مورد تحلیل قرار گرفت. ضریب یافته‌ها دال بر آن بود که همبستگی بین ابعاد مناسکی و پیامدی با شادی معنی‌دار است ($P < 0.001$). لذا، فرضیه دوم و چهارم (مناسکی و پیامدی) تأیید شد و فرضیه اول و سوم (اعتقادی و عاطفی) تأیید نشد. **واژه‌های کلیدی:** باورهای مذهبی، شادی، معلمان ابتدایی، محیط کار.

مقدمه

کلی به نظر آنها افراد شاد به شرایط و اتفاقات به شیوه مثبت‌تر و سازگارانه‌تری پاسخ می‌دهند و سطح استرس کمتر و دستگاه ایمنی قوی‌تر دارند و خلاق‌تر از افراد ناشاد هستند. شادی موهبت بزرگی است که باید آن را جست‌وجو کرد، غنیمت شمرد و به دیگران منتقل کرد. شادی و نشاط یکی از مسائل مهم و تأثیرگذار در زندگی و پویایی آن است. شادی به معنای خوشی، خرمی، طراوت و زنده‌دلی در رشد افراد و همچنین در بروز استعدادها و خلاقیت آنها نقش اساسی دارد. در آموزه‌های دینی به جایگاه و نقش شادی در زندگی افراد توجه ویژه‌ای شده است (بخشایش، ۱۳۹۰). شادکامی یکی از شاخص‌های مهم بهداشت روانی در جامعه است. شادکامی به همراه نگرش مثبت و امیدوارانه به آینده، سرمنشأ تحرک، تلاش و پویایی است (هزارجریبی و صفری‌شالی، ۱۳۸۹). یعنی همان حالت درونی که افلاطون و ارسطو و تقریباً تمام متفکران برجسته گذشته آن را بهترین متاعی دانسته‌اند که از راه فعالیت قابل حصول است (پلاچیک، ۱۳۷۵). با توجه به نقش فعال دین در جامعه ایران در سده‌های اخیر نمی‌توان تأثیر آن و ارزش‌های دینی و اخلاقی را به‌عنوان یکی از متغیرهای تأثیرگذار اجتماعی در شیوه زندگی مورد اغماض قرار داد. باورها و دانش‌ها در میان مردم مشترک‌اند. در یک جامعه دینی مردم می‌کوشند که بر اساس باورهای خود رفتار کنند. اعتقاد به باورها و عمل به آنها بر شیوه زندگی فردی و اجتماعی آنها تأثیر می‌گذارد (حسنی، ۱۳۸۹). در این بین شادی و نشاط در سلامت و پویایی و تحرک جامعه نقشی خطیر و مهم دارد. شادی نیرویی است که وجود شخص را از انرژی پر می‌کند و هیچ جایی برای احساسات منفی باقی نمی‌گذارد. یک لحظه شادی مانند نورافکنی در تاریکی، فضای تاریک و خسته روح را روشن می‌کند و باعث می‌شود نسبت به خودش و دیگران و به سرنوشت و قسمت‌های زندگی احساس درستی داشته باشد (کریمی، ۱۳۸۷).

یکی از عواملی که باعث شادی فرد می‌شود ایمان مذهبی است. به نظر شواب و پترسون^۲ (۱۹۹۰) فرد با ایمانی که خداوند را حامی و مراقب خود می‌داند احساس رهاشدگی، پوچی و تنهایی نمی‌کند. مایرز^۳ (۲۰۰۰) یکی از عوامل ایجاد نشاط را ایمان مذهبی می‌داند. ایمانی که حمایت همگانی، هدفمندی، احساس پذیرفته بودن و امید را برای فرد به دنبال دارد. برای شادی تعاریف مختلفی بیان شده؛ نگاه دین به شادکامی، نگاهی هدفمند است. براساس آیات و روایات،

امروزه جوامع گوناگون بشری در زندگی فردی و اجتماعی، دچار مشکلات و بحران‌های زیادی هستند، از طرف دیگر مکاتب بشری در حل این مشکل راه به جایی نبرده و نتیجه آن سردرگمی و بی‌معنا بودن زندگی برای افراد جامعه شده است. اما بی‌تردید باورهای دینی برای برون‌رفت از این معضل بزرگ، نقش‌آفرین و راهنماست و فرد و اجتماع را به‌سوی تکامل واقعی سوق می‌دهد. دین کهن‌ترین همراه و جدی‌ترین دغدغه فکر آدمی و باورهای دینی مهم‌ترین باورهای او بوده است. به گواهی تاریخ آدمی همواره به تفکر در باورهای برآمده از دین پرداخته است. دین از جمله مفاهیمی است که از زمان‌های بسیار دور تاکنون در زندگی روزمره انسان فراوان به‌کار رفته است (دبیری، ۱۳۸۶).

علامه طباطبایی در تعریف دین می‌گوید: دین روش مخصوصی است در زندگی که صلاح دنیا را به‌طوری که موافق کمال اخروی و حیات دایمی حقیقی باشد، تأمین می‌کند. سپس در شریعت باید قانون‌هایی وجود داشته باشد که روش زندگانی را به اندازه نیاز روشن سازد (آذربایجانی، ۱۳۸۲).

اعتقادات دینی و مذهب به انسان آرامش می‌دهد. امنیت فرد را تضمین می‌کند خلأهای اخلاقی، عاطفی و معنوی را در فرد و اجتماعات استحکام می‌بخشد و پایگاه‌های محکمی برای انسان در برابر مشکلات و محرومیت‌های زندگی ایجاد می‌کند (عسکری، ۱۳۹۰). در واقع مذهب یکی از عوامل تأثیرگذار بر رفتار و شناخت به شمار می‌رود (هادیان‌فرد، ۱۳۸۴). آن چیزی که بشر طالب آن است این است که به روحش آرامش بدهد و آن چیزی که آرامش می‌آورد مذهب است، فقط در سایه مذهب است که بشر به آن آرامش روحی مطلوب می‌رسد (آذربایجانی، ۱۳۸۵). در آموزه‌های دینی به جایگاه و نقش شادی در زندگی افراد توجه ویژه‌ای شده است (بخشایش، ۱۳۹۰) دین اسلام به همه ابعاد حیاتی انسان توجه داشته و متناسب با نیازهای واقعی وی برنامه‌هایی عرضه کرده است. در مورد شادی و نشاط و عوامل نشاط‌انگیز که لازمه زندگی موفق است، مواردی را به انسان توصیه و معرفی می‌کند. در واقع دین اسلام که دین فطرت است، به تمام نیازهای انسان از جمله شادی توجه دارد (آرام‌فرد، ۱۳۸۳). لیوبومیرسکی^۱ (۲۰۰۵) معتقد است که هر فرد الگویی برای شادی یا ناشادی دارد که باعث می‌شود اتفاقات و تجارب خود را به‌گونه‌ای تعبیر کند که باعث حفظ شادی‌اش می‌شود. به‌طور

1. Lyvbmymrsky
3. Myers

2. Shwab & Peterson

برابر سختی‌ها و عاملی در جهت شادکامی افراد به‌شمار می‌رود. در مجموع رفتارهایی همچون توکل به خداوند، زیارت و عبادات شخصی، از طریق ایجاد امید و تشویق به نگرش‌های مثبت موجب آرامش درونی افراد می‌شود و شادکامی بیشتری در زندگی ایجاد می‌کند. باور به خدایی که بر موقعیت‌ها عبادت‌کنندگان ناظر است تا اندازه‌ی زیادی اضطراب مرتبط با موقعیت را کاهش می‌دهد. چنین افرادی معتقدند که می‌توانند با اتکا و توسل به خداوند اثر موقعیت‌های غیرمنتظره را به طریقی مهار کنند. عابدی، شواخی و تاجی (۱۳۸۷) نیز در پژوهش خود نشان دادند که بین ابعاد دینداری (اعتقادی، تجربی، عاطفی و مناسکی) با شادی رابطه‌ی مثبت و معناداری وجود دارد و همه ابعاد پیش‌بینی‌کننده‌ی شادی هستند. شرکت در مراسم دینی و به‌طور کلی التزام عملی به احکام و دستورات دینی به هنگام رخداد سختی‌ها و استرس‌های روانی باورها و آیین‌ها و همچنین مجموعه‌ی نهادهای مذهبی همه با هم باعث ایجاد امنیت و اطمینان اساسی می‌شوند که در نجات و رهایی فرد کمک می‌کنند.

نتایج پژوهش الن^۳ (۲۰۱۰) که به بررسی رابطه‌ی بین حضور در مذهب و شادی پرداخته است، نشان می‌دهد که وجود مذهب اثر بیشتری بر شادی دارد تا شادی بر مذهب. اریش^۴ (۲۰۱۳) در پژوهش خود با موضوع دینداری به‌عنوان عامل تعیین‌کننده‌ی شادی، رابطه‌ی تجربی بین شادی و مذهب از دیدگاه نظریه‌ی اساسی کاربردی را بررسی کرده است. نتایج تجربی به‌دست آمده بر سه اصل از متون تجربی استوار است، یعنی: همبستگی مثبت بین خوشبختی و مذهبی بودن، همبستگی مثبت بین شادی و درآمد و همبستگی منفی بین مذهبی بودن و درآمد است. بیرامی، هاشمی، علایی، عبداللهی و انصاری (۱۳۹۰) در پژوهش و بررسی دینداری با تکیه بر اسلام و عملکرد خانواده، در پیش‌بینی شادکامی به رابطه‌ی مثبت بین اخلاق، عقاید و مناسک با شادی دست یافتند. گرایش بیشتر به اسلام و تعهدات قوی‌تر به آن با شادکامی بیشتر دانشجویان همراه بود. حضور در اماکن مذهبی از راههای گوناگون چون افزایش ارتباطات و حمایت اجتماعی، افزایش صمیمیت زوج‌ها و آموزش دستورات دینی که به ارتقای بهداشت روانی و جسمانی می‌انجامد، موجب افزایش شادی می‌شود.

کاظمیان‌مقدم و همکاران (۱۳۸۸) در پژوهش خود نشان دادند بین نگرش مذهبی و شادکامی دانشجویان رابطه‌ی مثبت و معناداری وجود دارد. مذهب الگوی رشدی را تشویق می‌کند که در اساس به نفع اجتماع و در طول زندگی گسترده است.

شادکامی برای خدا ارزش دارد. در سایه‌ی چنین شادی حقیقی و ماندگار است که بشر به سعادت و خوشبختی می‌رسد. چرا که شادکامی واقعی در نزدیک شدن به هدف والای آفرینش و آراسته شدن به خصلت‌های انسانی و الهی است (علوی و رنجبر شورآبادی، ۱۳۸۹).

حیدری‌رفعت و عنایتی‌فر (۱۳۸۹) در پژوهش خود نشان دادند که بین نگرش دینی و شادکامی دانشجویان، رابطه‌ی مثبت و معناداری وجود دارد؛ گلزاری (۱۳۸۹) نیز شرکت در حج عمره دانشجویی را باعث افزایش شادکامی و کاهش اختلال در سلامت روانی، اضطراب و افسردگی معرفی کرده است. صحرائیان و همکارانش (۱۳۹۰) نیز دریافتند که افزون بر رابطه‌ی معنادار بین شادکامی و نگرش مذهبی، سن نیز رابطه‌ی معنادار با شادکامی و نگرش مذهبی دارد. روحانی (۱۳۸۷) در پژوهش خود نشان داد که بین رابطه‌ی عمل به باورهای دینی با شادکامی و رضایت زناشویی رابطه‌ی معنادار وجود دارد. در واقع هرچه عمل به باورهای دینی فزونی یابد، شادکامی افراد بیشتر است (بالتر^۱، ۲۰۰۲). بررسی نقش مذهب بر سلامت روان نشان داد افرادی که اعتقادات مذهبی قوی‌تری دارند، از دیگران خودباورتر، کارآمدتر و سازش‌یافته‌تر هستند و عملکرد تحصیلی نسبتاً بالاتری دارند. آنان هیجانات مثبت دارند، انعطاف‌پذیر هستند و دوستان متعددی دارند. عسکری (۱۳۹۰) در پژوهش خود نشان داد بین باورهای مذهبی و بخشودگی و همچنین شادی رابطه‌ی معنادار وجود دارد. اکبر پوربینی (۱۳۹۰) در پژوهشی با عنوان ارتباط اعتقادات مذهبی با شادی و نشاط و سلامت روانی کارمندان زن دانشگاه قم نشان داد که سلامت روانی کارمندان زن دانشگاه قم و نشاط کاری آنها در ارتباط مستقیم و مثبت با باورها و اعتقادات مذهبی آنان است و در مقابل اضطراب، پرخاشگری، افسردگی و روانپریشی با باورهای مذهبی رابطه‌ی معکوس دارد.

بارون^۲ (۲۰۰۶) در پژوهشی رابطه‌ی دینداری با سلامت و شادکامی و اضطراب را در نمونه‌ای شامل ۹۴۱ نفر از دانش‌آموزان (۴۰۸ پسر و ۵۳۳ دختر) دبیرستانی نواحی مختلف بررسی کرد. بر اساس نتایج به‌دست آمده میان دینداری و اضطراب رابطه‌ی منفی و بین دینداری و سلامت روانی، جسمانی و شادکامی رابطه‌ی مثبت وجود دارد.

شفیعی (۱۳۹۱) در پژوهش خود نشان داد بین جهت‌گیری درونی و شادی رابطه‌ی مثبت و معنی‌داری وجود دارد. مذهب درونی تأثیر مثبت بر روی شخصیت افراد می‌گذارد و سپری در

1. Ballter
3. Elin

2. Baroun
4. Erich

به‌ویژه شیعه تطبیق داده است. این پرسشنامه ۲۶ پرسش دارد و ۴ بعد دینداری را می‌سنجد که به ترتیب باور دینی ۷ پرسش، مناسکی یا اعمال دینی ۷ پرسش، تجربی یا عواطف دینی ۶ پرسش و پیامدی یا آثار دینی ۶ پرسش دارد. همه پرسش‌ها نگرشی و ۵ گزینه‌ای از نوع لیکرت بوده‌اند: ۱- کاملاً مخالف ۲- مخالف ۳- بینابین ۴- موافق ۵- کاملاً موافق. در بررسی روایی این پرسشنامه سراج‌زاده (۱۳۷۹) ضریب همبستگی ۰/۶۲ تا ۰/۴۱ را گزارش کرده است. سراج‌زاده (۱۳۷۷) ضرایب آلفای چهار مقیاس مربوط به بعد دینداری را ۰/۸۷ تا ۰/۹۲ گزارش کرده است. چند نمونه پرسش‌های بعد اعتقادی در ذیل آمده است. ۱- شیطان واقعاً وجود دارد. ۲- اگر امر به معروف و نهی از منکر را ترک کنیم، فساد همه جا را پر می‌کند. ۳- در روز قیامت به اعمال و رفتار ما دقیقاً رسیدگی می‌شود.

پرسشنامه شادی آکسفورد: در این پژوهش برای اندازه‌گیری میزان شادی از پرسشنامه شادی آکسفورد استفاده شد. این مقیاس ۲۹ پرسش چهار گزینه‌ای دارد که گزینه‌های آن به ترتیب نمره‌گذاری می‌شوند. جمع نمرات مواد آزمون، نمره مقیاس را تشکیل می‌دهند که مشابه مقیاس افسردگی بک است.

ارگایل و لو این مقیاس را در سال ۱۹۹۰ ساخته‌اند. آنها ضریب پایایی این مقیاس را به روش بازآزمایی ۰/۷۸ گزارش کرده‌اند همچنین روایی سازه این مقیاس به روش واگرایی (ضریب همبستگی بین مقیاس شادی آکسفورد و مقیاس افسردگی بک) ۰/۵۲ گزارش شده است. در ایران علی‌پور و همکاران (۱۳۷۸) ضریب پایایی این مقیاس را به روش آلفای کرونباخ ۰/۹۳ گزارش کرده‌اند، همچنین برای بررسی روایی صوری و محتوایی این مقیاس از ۱۰ متخصص (روانشناس و روانپزشک) نظرخواهی شد که همگی توانایی مقیاس را در اندازه‌گیری شادی آزمودنی‌ها تأیید کردند. در این پژوهش برای مشخص شدن پایایی پرسشنامه‌ها از ضریب آلفای کرونباخ که یکی از روش‌های همسانی درونی است، استفاده شد. روایی صوری پرسشنامه باورهای دینی و شادی با استفاده از نظر استادان راهنما و مشاور و استادان برآورد شده است. در این پژوهش ضرایب پایایی پرسشنامه‌ها به ترتیب باورهای دینی ۰/۹۱ و شادی ۰/۸۰ محاسبه شد که نشان‌دهنده دقت بالای ابزار اندازه‌گیری استفاده شده در این مطالعه است. یک نمونه از پرسش‌های پرسشنامه بدین صورت است: الف- احساس شادی نمی‌کنم. ب- نسبتاً احساس شادی می‌کنم. ج- خیلی شاد هستم. د- بیش از حد شاد هستم.

تداوم ایمان و مذهب در زندگی مؤید سودمند بودن، مفید بودن و سازگارانه بودن آنها است.

یکی از مشکلات اساسی در تعلیم و تربیت دینی یک‌جانبه‌نگری و بی‌توجهی به جامعیت اسلام است. لذا یکی از رویکردهای نظام آموزشی باید جامع‌نگری اسلام و برنامه‌ریزی برای پرورش همه ابعاد وجودی انسان باشد. شادی برای انسان یک ضرورت است که با آن زندگی معنا می‌یابد و عواطف منفی مثل ناکامی، ناامیدی، ترس و نگرانی بی‌اثر می‌شود. در پرتو شادی است که انسان خود را می‌سازد و قله‌های سلوک را سریعتر می‌پیماید و به ایفای نقش در زمینه‌های فرهنگی، سیاسی و اقتصادی می‌پردازد (طریقه‌دار، ۱۳۷۷، ۱۳۸۷). بنابراین هدف اصلی این پژوهش بررسی تأثیر ابعاد باورهای مذهبی بر شادی در محیط کار معلمان ابتدایی و همچنین تعیین سهم نسبی هر کدام از ابعاد باورهای مذهبی در تبیین پیش‌بینی شادی پرداخته شده است.

بنابراین با توجه به این هدف‌ها فرضیه‌های زیر مورد بررسی قرار گرفت.

- ۱- بعد اعتقادی از ابعاد باورهای مذهبی در شادی محیط کار معلمان ابتدایی ناحیه دو شهر اصفهان تأثیر دارد.
- ۲- بعد مناسکی از ابعاد باورهای مذهبی در شادی محیط کار معلمان ابتدایی ناحیه دو شهر اصفهان تأثیر دارد.
- ۳- بعد تجربی از ابعاد باورهای مذهبی در شادی محیط کار معلمان ابتدایی ناحیه دو شهر اصفهان تأثیر دارد.
- ۴- بعد پیامدی از ابعاد باورهای مذهبی در شادی محیط کار معلمان ابتدایی ناحیه دو شهر اصفهان تأثیر دارد.

روش

در این پژوهش با توجه به اهداف و ماهیت آنها از روش همبستگی استفاده شده است. به عبارت دیگر این پژوهش از جمله بررسی‌های چند متغیره است که طی آن به مطالعه رابطه بین باورهای مذهبی و شادی معلمان مقطع ابتدایی پرداخته شده است. در این پژوهش جامعه آماری همه معلمان مقطع ابتدایی آموزش و پرورش ناحیه دو اصفهان در سال تحصیلی ۱۳۹۲-۹۳ بودند که تعداد کل آنان ۶۹۰ نفر بود. با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی طبقه‌ای متناسب با حجم ۲۵۰ نفر آنها به عنوان نمونه انتخاب شدند و مورد بررسی قرار گرفتند و سپس پرسشنامه شادی آکسفورد و سنجه دینداری مسلمانان روی آنها اجرا گردید.

پرسشنامه سنجه دینداری: این پرسشنامه را سراج‌زاده (۱۳۷۷) بر پایه الگوی کلارک و استارک (به نقل از سراج‌زاده) با اسلام

تجزیه و تحلیل حاصل از این پژوهش با استفاده از نرم‌افزار آماری SPSS، نسخه ۱۹، در دو سطح آمار توصیفی و استنباطی انجام شد. در بخش آمار توصیفی از مشخصه‌های آماری مانند فراوانی، درصد، میانگین و انحراف معیار و در بخش آمار استنباطی آزمون‌های رگرسیون چندگانه، ضریب همبستگی پیرسون و آزمون تحلیل واریانس استفاده شد.

پرسش اصلی: بین ابعاد باورهای مذهبی با شادی رابطه معنادار وجود دارد.

یافته‌های جدول ۱ نشان می‌دهد ضریب همبستگی بین ابعاد مناسکی و پیامدی با شادی معنی‌دار است ولی رابطه بین ابعاد اعتقادی و تجربی با شادی معنی‌دار نیست.

براساس جدول ۱ می‌توان معادله رگرسیونی زیر را برای پیش‌بینی شادی برحسب ابعاد باورهای مذهبی تنظیم کرد:

فرضیه دوم و چهارم تأیید می‌شود و فرضیه اول و سوم تأیید نمی‌گردد.

نتایج پژوهش و تجزیه و تحلیل در جدول ۱ آمده است:

یافته‌های پژوهش

جدول ۱- ضریب رگرسیونی بین ابعاد باورهای مذهبی با شادی

شاخص آماری مدل رگرسیون	R	R ²	ضرایب رگرسیون	خطای استاندارد	بتای استاندارد	t	سطح معنی‌داری	F	سطح معنی‌داری
ضریب ثابت			۱۳/۰۴۴	۷/۹۰۶	-	۱/۶۵۰			۰/۱۰۰
اعتقادی			-۰/۲۳۸	۰/۲۸۶	-۰/۰۷۹	-۰/۸۳۱			۰/۴۰۷
مناسکی	۰/۲۷۱	۰/۰۷۳	۰/۸۴۹	۰/۳۴۰	۰/۲۱۵	۰/۰۱۴	۴/۷۰۸		۰/۰۰۱
تجربی			۰/۲۳۷	۰/۲۳۷	۰/۰۶۶	۰/۹۹۹			۰/۳۱۹
پیامدی			۰/۵۳۹	۰/۲۷۶	۰/۱۴۷	۱/۹۵۱			۰/۰۴۸

$P < 0/001$

اقتدار جامعه بیشتر است، چرا که با توجه به نقش الگویی معلمان بیشترین اثر را روی دانش‌آموزان دارند.

نتایج نشان می‌دهد ضریب همبستگی بین بعد اعتقادی از باورهای مذهبی با شادی معنی‌دار است. یعنی بین باورهای مذهبی با شادی ($r=0/145$) رابطه معنی‌دار وجود دارد. این نتایج با همه پژوهش‌های انجام شده همسو است.

اعتقاد به خداوند و قدرت لایزال او، اعتقاد به حاکمیت قوانین او بر جهان و اعتقاد به ناپایداری دنیا و همچنین جهان پس از مرگ و روز جزا و پاداش و باور به اینکه همه چیز در دست خداست و او پشتیبان قدرتمند انسان است که می‌تواند ناظر موقعیت‌ها باشد و باور به اینکه ارتباط با او مانند ارتباط با یک دوست بسیار صمیمی، پدري مهربان و قابل اتکا است. این نگرش باعث افزایش ایمان و افزایش سطح تحمل و صبر و استقامت فرد در مسائل و مشکلات می‌شود. در نتیجه آرامش و شادی را به همراه دارد.

شناخت‌ها، باورها و رفتارهای دینی افراد را به سوی سعادت و شادکامی واقعی هدایت می‌کند. معلمانی که دیانت خود را بر پایه شناخت‌ها، نگرش‌ها و رفتارهای اصیل دینی

بحث و نتیجه‌گیری

براساس یافته‌های پژوهش می‌توان گفت ابعاد باورهای مذهبی بر میزان شادی معلمان ابتدایی ناحیه دو شهر اصفهان تأثیر مثبت و معناداری وجود دارد. همچنین بعد مناسکی پیش‌بینی‌کننده میزان شادی در معلمان است. نتایج این پژوهش با پژوهش‌های روحانی (۱۳۸۷)، عابدی (۱۳۸۷)، کاظمیان مقدم (۱۳۸۸)، حیدری رفعت (۱۳۸۹)، اکبر پوربنی (۱۳۹۰)، عسکری (۱۳۹۰)، صحراپیان (۱۳۹۰)، بیرامی (۱۳۹۰) همسو است.

دین باور منسجمی ایجاد می‌کند که باعث می‌شود افراد برای زندگی خود معنا پیدا کنند و به آینده امیدوار باشند. سامانه‌ها و نظام‌های باورهای دینی به افراد این امکان را می‌دهد که با ناملایمات و فشارهای روانی و کمبودهای گریزناپذیری که در روند چرخه زندگی رخ می‌دهد، معنا ببخشند و نسبت به زندگی امیدواری بیشتری داشته باشند. یونگ مذهب را مشاهده عوامل نامرئی می‌داند که این فقط خاص انسان است و اعتقاد از نظر او تجربه و ادراک آن چیزی است که انسان را منقلب می‌کند. در جامعه مذهبی مانند جامعه ایران و برای معلمان به علت نوع وظیفه‌ای که دارند، اهمیت دینداری در مقایسه با سایر

ابعاد قابل بررسی نیست. رفتارهای دینی این امکان را دارد که در معنای پیامدی سنجهای از دینداری باشند که موجب استواری ایمان مذهبی می‌شود. این بعد آمیزه‌ای از اصول اخلاقی در قالب فرامین برای زندگی روزمره و تعیین تکلیف و راهکار در رویارویی با وضعیت‌هایی که افراد در آن قرار می‌گیرند مانند رعایت، امانت، درستکاری در داد و ستد و نحوه برخورد با دیگران است. معلمی که حقوق همکاران خود را محترم می‌شمارد و رعایت می‌کند و عدالت را امری معقول می‌داند و هر آنچه را که برای خود می‌پسندد، برای دیگران هم می‌پسندد و ارزش‌های اخلاقی را رعایت می‌کند؛ در نتیجه او را فردی متعهد می‌سازد و در مسیر سازندگی جامعه که مهمترین نقش دین است، سوق می‌دهد و آرامش درونی و شادمانی برای او در پی دارد. معلمی که در ظاهر و باطن شاد است، چهره‌ای گشاده دارد و از رفتاری خوشایند برخوردار است. امیدواری و پویایی و تفکر منطقی بر وجودش حکمفرماست. انسانی که با اتکا به خداوند شاداب و بانشاط است، اولاً از زندگی خود لذت می‌برد و ثانیاً وجودش برای دیگران ارزشمند تلقی می‌شود. در نتیجه هم شادی موجب زندگی موفق می‌شود و هم زندگی موفق در شادابی انسان اثر دارد. گلزاری بیان می‌کند که امکان ندارد شاد نباشیم و ادعای دیانت کنیم، زیرا دین سرشار از شادی و حلاوت است. پیام دین شادی است و ارتباط با خدا منبع همه شادی‌ها است.

نتایج پژوهش گویای آن است که فقط بعد مناسکی پیش‌بینی‌کننده شادی است در صورتی که در پژوهش عابدی، همه ابعاد پیش‌بینی‌کننده شادی هستند. این تفاوت را می‌توان به دلیل جامعه آماری و شرایط فرهنگی بیان کرد، چرا که نمونه مورد بررسی عابدی دانش‌آموزان دوره سوم متوسطه بودند.

بعد مناسکی که شامل اعمال دینی مشخص همچون نماز، روزه و شرکت در آیین‌های مذهبی است. معلمان که در فعالیتهای اجتماعی بیشتری شرکت دارند و این شرکت فعال یک شبکه اجتماعی قابل اعتماد را برای آنها فراهم می‌آورد. معلمان از طریق مشارکت در مناسک و مراسم مذهبی اقتدار اخلاقی جامعه را آشکارا حس می‌کنند. احساسات اخلاقی و اجتماعی از همین طریق تقویت و تجدید می‌شود و باعث پیوند میان افراد و اعضای جامعه و افراد به هم نزدیک می‌شوند. صمیمیت آنها افزایش می‌یابد و احساس شادی بیشتری می‌کنند.

در نتیجه‌گیری پایانی این مقاله پیش از ارائه پیشنهادها باید به این محدودیت توجه داشت که گروه نمونه این پژوهش را معلمان مقطع ابتدایی ناحیه دو شهر اصفهان تشکیل می‌دهند. لذا در تعمیم نتایج به دیگر جوامع باید احتیاط کرد. بر همین

استوار می‌کنند و مسائل دینی را به‌طوری آموزش می‌بینند که سبب شناخت عمیق آنها می‌شود و ارتباط آن را با مسائل زندگی خود به‌خوبی درک می‌کنند و همین باعث شادی واقعی می‌شود.

یافته‌ها نشان می‌دهد ضریب همبستگی بین بعد مناسکی از باورهای مذهبی با شادی معنی‌دار است، یعنی بین باورهای مذهبی با شادی ($P=0/01$, $r=0/229$) رابطه معنی‌دار وجود دارد. نتایج با پژوهش گلزاری (۱۳۸۹) همسویی دارد. نتایج گویای آن است که تأثیر حج عمره بر افزایش شادکامی به دلیل ماهیت عبادی ویژه آن است.

اعمال نوعی ابزار است که فرد را وا می‌دارد تا یکپارچگی خود را با دیگر اعضای جامعه تثبیت یا ترمیم کند. کسی که به مناسک عمل می‌کند، بر اثر تخلیه عاطفی آرامشی بیشتری احساس می‌کند و وظایفش را در جامعه و به‌گونه مؤثرتری انجام می‌دهد. آداب و رسوم عبارت‌اند از مجموعه اعمال و تکالیفی که مؤمنان از طریق پیوند خود با نیروهای ما فوق طبیعی به شکل نمادین برقرار می‌کنند.

نتایج نشان می‌دهد ضریب همبستگی بین بُعد تجربی از باورهای مذهبی با شادی معنی‌دار است. یعنی بین باورهای مذهبی با شادی ($r=0/130$) رابطه معنی‌دار وجود دارد. در واقع شیوه‌ای که یک فرد مذهبی در مورد خداوند و یا در مورد رابطه با خداوند می‌اندیشد، ادراک او را از دنیا شکل خواهد داد و رفتارهای فرد را تحت تأثیر قرار می‌دهد که این موضوع به سهم خود بر تجربیات فرد از زندگی، سبک و شکل زندگی، چگونگی رویارویی با مسائل و مشکلات زندگی و نوع راهبردهای آن مؤثر است. تجربه دین و نیایش موجب ایجاد احساس ارتباط اجتماعی فرد با خدا می‌شود. این ارتباط از جهاتی شبیه ارتباط با انسانهاست که موجب خشنودی و رضایت از زندگی می‌شود. تعالیم و باورهای دینی فرد را به سوی کمال و تعالی و در نتیجه شادی بیشتر سوق می‌دهند، کسانی که هم در زمینه دین به اعتقاد و یقین قلبی رسیده باشند و هم در عمل به باورهای دینی خود موفق باشند، در همدلی، درک، مسؤلیت‌پذیری و انعطاف‌پذیری و مواردی از این قبیل توفیق بیشتری خواهند داشت.

یافته‌ها نشان می‌دهد ضریب همبستگی بین بُعد پیامدی از باورهای مذهبی با شادی معنی‌دار است. یعنی بین باورهای مذهبی با شادی ($r=0/184$) رابطه معنی‌دار وجود دارد. نتایج پژوهش با پژوهش عابدی (۱۳۸۷) همسو است. بُعد پیامدی به اعمالی گفته می‌شود که از عقاید، احساسات و اعمال مذهبی ریشه می‌گیرد و از ثمرها و نتایج ایمان در زندگی و کنش‌های بشر است. از نظر کلارک و استارک بعد پیامدی جدا از سایر

دبیری، ا. (۱۳۸۶)، باورهای دینی، قم: مرکز انتشارات مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره) چاپ پاسدار اسلام.

روحانی، ع.، معنوی‌پور، د. (۱۳۸۷). رابطه عمل به باورهای دینی با شادکامی و رضایت زناشویی در دانشگاه آزاد اسلامی واحد مبارکه. *مجله دانش و پژوهش*، ۳۶-۳۵: ۲۰۶-۱۸۹.

شفیعی، ن.، شهابی‌زاده، ف.، پورشافی، ه. (۱۳۹۱). جهت‌گیری مذهبی و مرکز کنترل بیرونی، ارائه الگوی شادکامی در دانش‌آموزان. *روان‌شناسی و دین*. شماره چهارم، سال پنجم، زمستان ۱۳۹۱.

صحرائیان، ع.، غلامی، ع.، امیدوار، ب. (۱۳۹۰). رابطه نگرش مذهبی و شادکامی در دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز. *افتخار دانش (فصلنامه دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی گناباد)*، ۱: ۷۴-۶۹.

صدیقی‌ارفعی، ف.، تمنایی‌فر، م.ر.، عابدین‌آبادی، ع. (۱۳۹۱). رابطه جهت‌گیری مذهبی سبک‌های مقابله و شادکامی در دانشجویان. *مجله روان‌شناسی و دین*، ۳: ۱۶۵-۱۳۵.

طریقه‌دار، ا. (۱۳۷۷)، شرع و شادی، چاپ اول، قم: انتشارات همسایه.

عابدی، ا.، شواخی، ع.ر.، تاجی، م. (۱۳۸۷). رابطه بین ابعاد دینداری با دانش‌آموزان سوم دوره متوسطه شهر اصفهان. *دو فصلنامه مطالعات اسلام و روان‌شناسی*، ۲: ۵۸-۴۵.

عسکری، پ.، روشنی، خ.، ابافت، ح.، ضمیری، ا. (۱۳۹۰). رابطه باورهای مذهبی و شادکامی با بخشودگی دانشجویان دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهواز. *مجله یافته‌های نو در روان‌شناسی*. شماره ۲۱، سال ۶، ص ۱۲۱-۱۱۰.

علوی، ح.، رنجبر شورآبادی، ز. (۱۳۸۹). تأثیر دیانت بر شادی دانش‌آموزان. *مطالعات اسلام و روان‌شناسی*، ۷: ۸۲-۵۹.

کاظمیان‌مقدم، ک.، مهربانی‌زاده هنرمند، م. (۱۳۸۸). بررسی رابطه نگرش مذهبی با شادکامی و سلامت روانی دانشجویان دختر و پسر دانشگاه آزاد اسلامی واحد بهبهان. *مجله روان‌شناسی دین*، ۴: ۱۵۷-۱۷۴.

کریمی، ع. (۱۳۸۷). *تربیت طربناک و دل‌انگیز*. چاپ هشتم. تهران: وزارت آ.پ.، مؤسسه فرهنگی منادی تربیت.

گلزاری، م. (۱۳۸۹). تأثیر عمره مفرده بر سلامت روان، شادکامی و عمل به باورهای دینی دانشجویان. *مجله مطالعات اسلام و روان‌شناسی*، ۷: ۱۲۶-۱۱۱.

مطهری، م. (۱۳۸۶)، *امداد غیبی*، تهران: انتشارات صدرا.

منظری توکلی، ع.ر. (۱۳۸۹). بررسی رابطه بین دینداری و شادکامی در بین دانشجویان دختر دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرمان. *فصلنامه روان‌شناسی تربیتی*، شماره ۱۹، سال ۶، زمستان ۸۹.

هادیان‌فرد، ح. (۱۳۸۴)، احساس ذهنی بهزیستی و فعالیت‌های مذهبی در گروهی از مسلمانان، *مجله روان‌پزشکی و روان‌شناسی بالینی ایران (اندیشه و رفتار)*، شماره ۱۱، ص ۲۳۴-۲۳۲.

هزارجریبی، ج.، صفری‌شالی، ر. (۱۳۸۹). بررسی مفهوم شادکامی اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن. *برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی*، شماره ۳، ص ۷۲-۳۲.

اساس می‌توان به‌عنوان یک پیشنهاد کاربردی این نکته را مطرح کرد که برای ارتقای سطح شادی معلمان در همه مقاطع باید به اشکال مختلف بستر و زمینه لازم را برای تقویت باورهای مذهبی فراهم کرد تا رشد شخصی و ترویج ارزش‌های مثبت واحد کاری در قالب برنامه‌های مدون و هدفمند به‌طور جدی صورت گیرد. با آنکه در تمامی مدارس و آموزش و پرورش ایران به اشکال گوناگون ابعاد باورهای مذهبی و شادی مورد تأکید هستند، با این حال ترغیب هرچه بیشتر معلمان به تأمل درباره تبعات مثبت و مطلوب و توجه هرچه بیشتر به این ابعاد، راه را برای شادی بیشتر معلمان به‌عنوان مؤلفه‌ای که برای عملکرد مؤثر در مدارس لازم و ضروری است، فراهم می‌سازد.

منابع

قرآن کریم

آذربایجانی، م.، موسوی‌الاصل، م. (۱۳۸۵). *درآمدی بر روان‌شناسی دین*. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی (سمت). قم: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

آذربایجانی، م. (۱۳۸۲). *تهیه و ساخت آزمون جهت‌گیری مذهبی با تکیه بر اسلام*. قم: پژوهشکده حوزه و دانشگاه.

آرام‌فرد، م. (۱۳۸۳). به سوی آرامش و شادی، اصفهان: انتشارات فرهنگ و مردم.

آرجایل، مایکل. (۲۰۰۱). *روان‌شناسی شادی*، ترجمه م گوهری‌انارکی و همکاران. اصفهان: انتشارات جهاد دانشگاهی واحد اصفهان.

اکبر پوربینی، م. (۱۳۹۰)، ارتباط اعتقادات مذهبی با شادی، نشاط و سلامت روانی کارمندان زن دانشگاه قم، فرهنگ در دانشگاه اسلامی، سال اول، شماره یک، زمستان ۹۰، ص ۱ تا ۱۶.

بخشایش، ع.ر.، مرتضوی، م.، حائری، م. (۱۳۹۰). بررسی تطبیق مفهوم شادی و نشاط از دیدگاه اسلام و روان‌شناسی، فرهنگ در دانشگاه اسلامی، سال اول، شماره یک، زمستان ۱۳۹۰، ص ۱۰۱-۸۴.

بیرامی، م.، هاشمی، ت.، علائی، پ.، عبداللهی عدلی انصاری. (۱۳۹۰). عوامل جمعیت‌شناختی، دینداری با تکیه بر اسلام و عملکرد خانواده در پیش‌بینی شادکامی دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی تبریز. *مجله تحقیقات علوم رفتاری*، ۱: ۴۳-۳۳.

پلاچیک، ر. (۱۳۷۱)، *هیجان‌ها (حقایق، نظریه‌ها و یک مدل جدید)*، ترجمه م رمضان‌زاده، چاپ چهارم، مشهد: انتشارات استان قدس رضوی.

حسنی، س. (۱۳۸۹)، *نقش باورهای دینی در اصلاح فرد و جامعه*، قم: مؤسسه بوستان کتاب، مرکز چاپ و نشر دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم.

حیدری‌رفعت، ا.، عناوینی‌فر، ع. (۱۳۸۹)، رابطه بین نگرش دینی و شادکامی در بین دانشجویان تربیت مدرس، روان‌شناسی دین، سال ۳، شماره ۴، ص ۷۲-۶۱.

- Abdel-Khalek, A.M. (2006). Happiness, health and religiosity: Significant Mental Religion Culture 9 p85-97
- Baroun, K.A. (2006), *Relation Among Religiosity, Health, Health, Happiness, and Anxiety for Kuwaiti Adolescents*, psychol, 99P717-722.
- Bullter, L. (2002). self-conceptas predictor of college freshman academic Adjustment College Student. P. 234-246.
- Ellen, C. (2010). *Religious Attendance and Happiness: Examining Gaps in the Current Literature-A Research Note. Journal for the Scientific Study of Religion*. Volume 49, Issue 3, pages 550–560
- Erich, G., Matthias, O, (2013). Religiosity as a Determant of Happiness. *Journal of Review of Development Economics* .P523-539.
- Lyubomirsky, S., Sheldon, K.M. & Schkade, D. (2005) Pursuing happiness: the General Psychology 9, P. 111-113.
- Myers, D.G. (2000). The funds, friends and faith of Happy people American psychologist, 55, 1, P56-57.
- Naceur, F. (2007). *Religiosity and its association with positive emotions among college students from Algeria "Mental Health, Religion & culture V10 2007, P159-170.*
- Sawatzky, R., Ratner, P.A, & Chin, L. (2005). Ametaanalysis of relationship between spirituality and quality of life social Indicators. *reaserch72:153-188.*

Archive of SID